

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

СЕРДЮК НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 378.147+316.476+37.091.12:159-051+371.134

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Бартенєва Ірина Олександрівна,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
доцент кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Іванова Тетяна Вікторівна,
Маріупольський державний університет,
професор кафедри соціальних комунікацій;

доктор педагогічних наук, професор
Шахов Володимир Іванович,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
професор кафедри психології і соціальної роботи.

Захист відбудеться 3 липня 2018 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.03 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (зала засідань, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розісланий 1 червня 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. М. Мешко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Глобальні зміни, що відбулись у світі в кінці ХХ – на початку ХХІ століть, торкнулись усіх сфер життєдіяльності: соціальної, економічної, культурної, етнополітичної. Сучасний етап соціально-економічного розвитку українського суспільства характеризується зростанням конкуренції. Особливості, притаманні сучасному суспільству, зумовили підвищення вимог щодо особистісних якостей та компетентності фахівця-психолога. Це пов'язано насамперед з темпами розвитку нових технологій, величезним інформаційним перевантаженням суспільства, з одного боку, та швидким «старінням» інформації, з іншого, кардинальною трансформацією соціально-політичного, економічного становища в країні, а також із все більш інтенсивною інтеграцією України до світової спільноти.

Діяльність фахівця-психолога – складна і відповідальна сфера професійної діяльності, пов'язана з пізнанням індивідуальних особливостей людей, їх глибоких внутрішніх переживань і станів. У процесі роботи психолог оперує інформацією, недбале використання якої може завдати непоправної шкоди окремим людям, сім'ям, колективам, авторитету самої психології. У зв'язку з цим до психологів висувається низка нових соціально-етичних та професійних вимог.

Динамічний розвиток України потребує становлення нової системи освіти, яка могла б забезпечити конкурентоздатність майбутніх фахівців вже на початковому етапі їх професійної діяльності. Саме конкурентоздатність стає запорукою професійної та особистісної самореалізації. На нашу думку, одним із завдань сучасної вищої школи є підготовка конкурентоздатних фахівців.

Особливості розвитку вищої професійної освіти на різних ступенях багаторівневої підготовки стали предметом наукового інтересу К. Абульханової-Славської, О. Бодальова, С. Васьковської, А. Деркача, В. Зазикіна, Є. Клімова, В. Козієва, Н. Кузьміної, А. Маркової, О. Москаленка, Б. Паригіна, А. Реана, А. Ситнікова, Г. Терещука, В. Чайки, П. Шавіра, В. Шахова та інших.

Поняття «конкуренція» вивчали з різних наукових позицій. Найґрунтовніше це явище дослідили з позиції економічного підходу (Дж. Бейн, А. Маршалл, Дж. С. Мілль, М. Портер, Дж. Робінсон, Д. Росс, А. Сміт, Ф. Хайек, Е. Чемберлін, Ф. Шерер, Й. Шумптер та інші).

З позиції нашого дослідження інтерес викликають наукові пошуки щодо конкурентоздатності як явища в педагогіці та психології. Ці питання вивчали такі вчені, як-от: В. Андрєєв, О. Астапенко, А. Воеводін, Дж. Грейсон, О. Дайнега, Т. Дзюба, Дж. Дьюї, А. Дьяченко, Т. Іванова, Л. Карамушка, Р. Мартенс, А. Мігранян, Л. Мітіна, Д. Мустафіна, К. Оделл, Г. Олпорт, П. Перепелиця, О. Потапова, С. Рачина, В. Рибалка, Н. Сидорова, Т. Слівіна, Р. Фатхудінов, О. Філь, С. Хазова, О. Чупрова, С. Широбоков та інші.

Визначення конструкту «конкурентоздатність фахівця», його компонентів, якостей подано у працях вітчизняних (Н. Абабілова, В. Бондар, Т. Дзюба, Л. Карамушка, О. Філь, В. Хапілова та інші) та зарубіжних (Н. Гарафутдінова, Дж. Грейсон, К. О'Делл, Є. Євплова, О. Ковальов, Г. Максимов, Т. Мельниченко,

Л. Мітіна, К. Роджерс, Н. Топилина, С. Хазова, М. Шехтер, С. Широбоков та інші) вчених.

Аналіз психолого-педагогічної літератури та практики фахової підготовки психологів засвідчив, що в сучасній системі вищої освіти існують певні суперечності між:

- потребою суспільства в конкурентоздатних особистостях і недостатньою спрямованістю освіти на їх формування;
- підвищенням вимог до фахової підготовки майбутніх психологів та відсутністю у закладах вищої освіти ефективної системи формування конкурентоздатних майбутніх фахівців;
- вимогами до ефективного формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки і відсутністю для цього науково обґрунтованих педагогічних умов.

Актуальність порушеної проблематики, її недостатня теоретична й практична розробленість у педагогічній науці зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Педагогічні умови формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з науковою темою кафедри педагогіки «Інтегративні технології формування і розвитку особистісних та професійних якостей майбутніх фахівців» (№ 0105U000190), що входить до тематичного плану науково-дослідної роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 7 від 31 жовтня 2013 р.) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 6 від 17 червня 2014 р.).

Об'єкт дослідження – фахова підготовка майбутніх психологів.

Предмет дослідження – формування конкурентоздатності майбутніх психологів як компонента їх фахової підготовки.

Мета дослідження – визначити, обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки.

Завдання дослідження:

1. Науково обґрунтувати сутність феномена «конкурентоздатність майбутніх психологів»; здійснити аналіз ключових понять дослідження.
2. Визначити структуру конкурентоздатності майбутніх психологів, критерії, показники та схарактеризувати рівні сформованості конкурентоздатності майбутніх психологів.
3. Розробити модель формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки.

Для розв'язання визначених завдань, досягнення мети використано комплекс **методів дослідження:**

- *теоретичні*: вивчення, аналіз, синтез та порівняння положень філософської, психолого-педагогічної, методичної літератури з теми дослідження, наукових здобутків вітчизняних та зарубіжних учених, нормативної документації закладів вищої освіти для теоретичного обґрунтування формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки; узагальнення, абстрагування, класифікація та систематизація отриманої інформації для визначення критеріїв оцінювання рівнів сформованості конкурентоздатності майбутніх психологів та їхніх показників; логіко-системний, порівняльний, моделювальний аналіз для виокремлення педагогічних умов, що сприяють досліджуваному процесу, та розроблення моделі формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки;

- *емпіричні*: діагностичні (бесіди, анкетування, тестування), обсерваційні (пряме й непряме спостереження); праксиметричні (аналіз та узагальнення позитивного педагогічного досвіду) для діагностики рівнів сформованості конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки;

- *експериментальні*: педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний етапи) для визначення дієвості запропонованих педагогічних умов; статистично-кількісна і якісна обробка даних експерименту; кваліметричні – задля визначення достовірності отриманих даних педагогічного експерименту.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», Одеського національного медичного університету та Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше*:

- визначено, обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки: спонукання студентів до усвідомлення суб'єктної позиції в майбутній професійній діяльності психолога; активізація елементів контекстного навчання майбутніх психологів; моделювання майбутніми психологами професійно спрямованих комунікативних ситуацій;

- розроблено модель формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки, в якій виокремлено структурні елементи: мета; компоненти конкурентоздатності майбутніх психологів (особистісно-інтеграційний, знаннєво-професійний, практично-процесуальний); педагогічні умови; етапи реалізації педагогічних умов (підготовчий, основний, підсумковий); форми, методи навчання; критерії та показники сформованості конкурентоздатності майбутніх психологів (регуляційний критерій із показниками: емоційний інтелект, асертивність, професійна самосвідомість; когнітивний критерій із показниками: професійно-орієнтовані знання, критичне мислення, поінформованість; інтерактивний критерій із показниками: комунікабельність, прогнозування професійних інтеракцій, адекватне реагування в просторі життєвих ситуацій); результат, визначений як сформованість конкурентоздатності майбутніх психологів.

Обґрунтовано сутність феномена «конкурентоздатність майбутніх психологів».

Набули подальшого розвитку зміст, форми та методи формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що розроблено методичний інструментарій для діагностики рівнів сформованості конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки; спецкурс «Основи формування конкурентоздатності майбутніх психологів» та тренінговий комплекс; нетрадиційні лекції з фахових дисциплін.

Матеріали дослідження можуть бути використані у процесі підготовки майбутніх психологів, для застосування під час викладання фахових дисциплін у закладах вищої освіти; у процесі написання курсових, бакалаврських, магістерських робіт; підготовки статей.

Основні положення і результати дослідження впроваджено в навчальний процес Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського) (акт про впровадження №2830/24-03 від 11.12.2017 р.), Одеського національного медичного університету (акт про впровадження №135 від 27.10.2017 р.), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (акт про впровадження №3556 від 21.11.2017 р.), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка про впровадження №06/6 від 18.01.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Представлені в дисертації наукові результати отримані самостійно. У спільній статті [27] автору належить обґрунтування шляхів упровадження новітніх технологій.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки та результати дослідження доповідались на міжнародних («Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток» (Одеса, 2014), «Фактори розвитку педагогічних і психологічних наук у ХХІ столітті» (Харків, 2014), «Стан та перспективи розвитку педагогічних та психологічних наук» (Київ, 2014), «Пріоритетні напрямки вирішення актуальних проблем виховання» (Харків, 2014), «Теорія та практика управління педагогічним процесом» (Одеса, 2015), «Сучасні тенденції в педагогічній освіті та науці України та Ізраїлю: шлях до інтеграції» (Одеса, 2015), «Актуальні проблеми реформування системи виховання та освіти в Україні» (Львів, 2016), International scientific-practical conference Actual questions and problems of development of social sciences (Kielce, 2016), Medzinarodna vedecoprakticka konferencia «Inovativny vyskum v oblasti vzdelavania a socialnej prace» (Sladkovicovo, Slovenska republika, 2017), Miedzynarodowa konferencja naukowo-praktyczna «Nowoczesne techniki, innowacje i doswiadczenie praktyczne w dziedzinie psychologii i pedagogiki» (Lublin, Polska, 2017), «Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук» (Львів, 2017), конгресу «Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі» (Одеса, 2017), «Теорія та практика управління педагогічним процесом» (Одеса, 2017), «Актуальні дослідження в соціальній сфері» (Одеса, 2017)) та всеукраїнських («Сучасні соціально-гуманітарні дискурси» (Дніпропетровськ, 2015), «Актуальні

проблеми соціально-педагогічних наук» (Дніпропетровськ, 2015), «Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації» (Дніпро, 2016)) науково-практичних конференціях.

Основні результати дослідження висвітлено в 27 публікаціях автора, з них – 26 одноосібні, серед яких – 5 публікацій у наукових виданнях України, 4 – у наукових періодичних виданнях інших країн, 17 праць апробаційного характеру, 1 – навчальний посібник.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (270 найменувань) та додатків (на 57 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 275 сторінок, із них основний зміст дисертації викладено на 167 сторінках. У дисертації вміщено 8 таблиць, 4 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми, її актуальність, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання, методи дослідження; сформульовано наукову новизну, практичне значення здобутих результатів; наведено дані про їх апробацію і впровадження; охарактеризовано структуру дисертації.

У першому розділі «**Теоретичні аспекти формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки**» розглянуто особливості підготовки майбутніх психологів у різних країнах світу; вивчено стан формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки; здійснено аналіз ключових понять дослідження («конкуренція», «конкурентоздатність», «конкурентоспроможність», «конкурентоздатність особистості»); науково обґрунтовано сутність та структуру феномена «конкурентоздатність майбутніх психологів».

Система підготовки майбутніх психологів у різних країнах світу характеризується системністю, різноманітністю, спеціалізованістю, практичною зорієнтованістю, сертифікованістю. Спостерігається значний вплив на освіту психологів асоціації професійних психологів або психологічного товариства країни. Вивчення особливостей підготовки психологів у різних країнах дало змогу визначити умови оптимізації фахової підготовки психологів і в Україні. Для цього також досліджено систему підготовки психологів у нашій країні в умовах сьогодення.

Вивчення психолого-педагогічних досліджень учених (Б. Ананьєва, А. Петровського, А. Кузьмінського, М. Савчина, О. Щотки та інших) дало змогу узагальнити й виокремити особливості та закономірності, притаманні студентству як соціальній групі, а також дослідити властиві саме студентам-психологам якості.

На підставі аналізу науково-методичної літератури, досвіду практичної діяльності здійснено аналіз ключових понять дослідження («конкуренція», «конкурентоздатність», «конкурентоспроможність», «конкурентоздатність особистості»).

На сучасному етапі «конкуренція» як елемент ринкових відносин пронизує всі сфери соціуму. Досліджено декілька підходів до тлумачення феномена «конкуренція», а саме: загальнонауковий, філософський, економічний,

психологічний та педагогічний.

Проведений аналіз дав змогу зробити висновок, що конкуренція – це суперництво між виробниками товарів і послуг за ринок збуту, завоювання певного сегмента ринку, це змагання за максимальне збільшення власних переваг у володінні обмеженими благами; це рушійна сила розвитку суб'єктів, що беруть участь у процесі, і супроводжується їхнім взаємним розвитком та зміною поведінки, діяльності.

У науковій літературі є два подібні терміни «конкурентоспроможність» та «конкурентоздатність», які подеколи розглядаються як тотожні. Проте ми поділяємо позицію вчених (В. Бондаря, О. Дейнеги, Л. Карамушки, В. Хапілової та інших) щодо недоцільності синонімічного використання понять «конкурентоспроможність» та «конкурентоздатність» та вважаємо, що для нашого дослідження науково обґрунтованим є використання терміну «конкурентоздатність». У процесі дослідження зроблено висновок, що «конкурентоспроможність» є властивістю та можливістю об'єкта за певних умов бути кращим. Конкурентоздатність визначається як особистісне утворення, сукупність якостей та здібностей, що характеризують професіоналізм та здатність діяти відповідно до ринкових умов.

Поняття «конкурентоздатність особистості» ввійшло в психолого-педагогічну науку завдяки дослідженням таких учених, як Дж. Грейсон, Дж. Дьюї, Р. Мартенс, К. Оделл, Г. Олпорт та інших, їх можна по праву вважати основоположниками вчення про формування конкурентоздатності особистості. Вагомий внесок у подальше вивчення феномена «конкурентоздатність особистості» здійснили В. Андрєєв, Т. Дзюба, Л. Карамушка, Л. Мітіна, Д. Мустафіна, П. Перепелиця, О. Потапова, С. Рачина, В. Рибалка, Н. Сидорова, Т. Слівіна, О. Філь, О. Чупрова.

Конкурентоздатність особистості – це інтегральне особистісне утворення, яке вміщує спеціальні професійні знання, вміння та навички; особистісні та професійні якості; професійну спрямованість, самосвідомість, ідентифікацію з професією, самовизначення; мотиваційні компоненти.

Конкурентоздатність майбутніх психологів трактуємо як багаторівневе особистісне утворення, що базується на професійно-особистісних, індивідуально-особистісних, духовно-моральних ресурсах майбутніх психологів та забезпечує їм високу рейтингову позицію у конкурентному середовищі.

Формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки – це цілеспрямований, чітко організований процес набуття ними стійких якостей, характеристик особистості, що сприятимуть успішній професійній діяльності на конкурентному ринку праці.

Для наукового обґрунтування структури конкурентоздатності майбутніх психологів досліджено структурні моделі конкурентоздатності фахівців різних галузей. Особливо ґрунтовними, з позиції нашого дослідження, виявились напрацювання Н. Абабілової, Л. Мітіної, В. Хапілової. Вивчення й аналіз різноманітних наукових теорій та практичний досвід нашої діяльності дали змогу виокремити компоненти конкурентоздатності майбутніх психологів: особистісно-інтеграційний, знаннево-професійний, практично-процесуальний.

У процесі дослідження зроблено висновок, що для формування

конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки необхідними є емоційний інтелект (здатність до розуміння й управління своїми емоціями та емоціями інших людей; емпатія; самоконтроль; інтуїція), асертивність, професійна самосвідомість (професійна спрямованість, ідентичність, рефлексія, мотивація до професійної діяльності, самоставлення, самооцінка, самовдосконалення, самоактуалізація) відповідно до особистісно-інтеграційного компонента. Знаннево-професійний компонент характеризується професійно-орієнтованими знаннями, критичним мисленням, поінформованістю. Також визначено, що для формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки необхідними є комунікабельність, прогнозування професійних інтеракцій, адекватне реагування в просторі життєвих ситуацій відповідно до практично-процесуального компонента.

У другому розділі **«Обґрунтування педагогічних умов формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки»** визначено критерії, показники та схарактеризовано рівні сформованості конкурентоздатності майбутніх психологів; сформульовано мету і завдання констатувального етапу експерименту; визначено початковий рівень конкурентоздатності майбутніх психологів; представлено модель формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки; обґрунтовано педагогічні умови формування конкурентоздатності майбутніх психологів.

Відповідно до означених компонентів конкурентоздатності майбутніх психологів (особистісно-інтеграційного, знаннево-професійного, практично-процесуального) визначено та обґрунтовано критерії та показники рівнів сформованості конкурентоздатності майбутніх психологів (регуляційний критерій із показниками: емоційний інтелект, асертивність, професійна самосвідомість; когнітивний критерій із показниками: професійно-орієнтовані знання, критичне мислення, поінформованість; інтерактивний критерій із показниками: комунікабельність, прогнозування професійних інтеракцій, адекватне реагування в просторі життєвих ситуацій).

Виділено три рівні сформованості конкурентоздатності майбутніх психологів (низький, середній, достатній) та розроблено їх змістову характеристику відповідно до визначених критеріїв та показників. Рівні визначено за середнім значенням вияву показників обраних критеріїв.

Підібрано й апробовано комплекс діагностувальних методик («Якорі кар'єри», «Впевненість у собі», «Чи асертивні ви?», «Діагностика інтерактивної спрямованості особистості» та інші), за якими здійснювалося вимірювання ступеня прояву кожного з показників сформованості конкурентоздатності майбутніх психологів на констатувальному та прикінцевому етапах дослідно-експериментального дослідження.

Результати діагностування за рівнями сформованості конкурентоздатності майбутніх психологів розподілилися в такий спосіб: 76,4% студентів експериментальної групи (ЕГ) та 77,9% контрольної групи (КГ) опинилось на низькому рівні сформованості конкурентоздатності. Середній рівень притаманний

13,2% студентам ЕГ та 13,5% КГ. Достатнього рівня досягли 10,4% студентів ЕГ та 8,6% – КГ.

Результати констатувального етапу експерименту засвідчили необхідність здійснення цілеспрямованої, спеціально організованої роботи з формування конкурентоздатності майбутніх психологів через визначення та обґрунтування педагогічних умов формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки.

Вивчення науково-методичної літератури дало нам підстави зробити висновки, що педагогічні умови формування конкурентоздатності майбутніх фахівців різних галузей у процесі фахової підготовки вивчались досить ретельно (Н. Абабілова, Є. Євплова, Т. Мельниченко, В. Хапілова та інші).

На основі аналізу психолого-педагогічної і методичної літератури та практики роботи закладів вищої освіти визначено та обґрунтовано педагогічні умови, що сприяють формуванню конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки, а саме: спонукання студентів до усвідомлення суб'єктної позиції в майбутній професійній діяльності психолога; активізація елементів контекстного навчання майбутніх психологів; моделювання майбутніми психологами професійно спрямованих комунікативних ситуацій.

Суб'єктна позиція майбутніх психологів визначається нами як здатність особистості брати активну участь у власній життєдіяльності (осмисленість життя відображається у певній ієрархії життєвих смислів); здатність до саморозвитку, самоактуалізації (виступаючи як суб'єкт, особистість змінює та вдосконалює свої якості); передбачає діяльне перетворювальне ставлення до себе, інших людей, світу (з домінуванням внутрішнього локусу контролю). Фахівець-психолог, якому притаманні вищеназвані якості, зможе гідно конкурувати на сучасному ринку праці.

Підготовка фахівця вміщує предметний зміст (забезпечує професійну компетентність) та соціальний (здатність працювати в колективі, бути громадянином). Контекстне навчання вимагає поєднання предметного та соціального змісту, з урахуванням особливостей майбутньої професійної діяльності психолога. Сутність контекстного навчання полягає в побудові освітнього процесу у відповідності до специфіки професії, з урахуванням конкретних завдань, які стоятимуть перед майбутніми психологами. Контекстне навчання передбачає засвоєння змісту навчання не через просту передачу студентам інформації, а завдяки їх власній, внутрішньо мотивованій активності. Забезпечення змістово-контекстного відображення професійної діяльності психолога у формах навчальної діяльності студентів, поєднання різноманітних форм і методів навчання, врахування дидактичних принципів та психологічних вимог до організації навчальної діяльності створює умови для формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки.

У процесі діяльності психологи здійснюють професійні інтеракції, успішність яких залежить, зокрема, і від здатності фахівця до комунікабельності, вміння прогнозувати особливості протікання професійних інтеракцій та адекватно реагувати в просторі життєвих ситуацій. Реалізації цих завдань в умовах фахової підготовки сприяє моделювання майбутніми психологами професійно спрямованих

комунікативних ситуацій. Моделювання професійно спрямованих комунікативних ситуацій – це створення комплексу різноманітних вправ, завдань, які відображають майбутню професійну діяльність та спонукають до усвідомленого засвоєння знань, формування умінь та навичок, необхідних майбутнім психологам.

Дослідження педагогічних умов формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки проводилося поетапно. На першому етапі на основі аналізу літературних джерел та практики роботи вивчалися теоретичні та практичні аспекти дослідження, що дало змогу конкретизувати об'єкт, предмет, мету, завдання дослідження. На другому етапі визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки; конкретизовано критерії, показники, рівні сформованості конкурентоздатності майбутніх психологів; розроблено методику проведення констатувального експерименту; проведено констатувальний експеримент, проаналізовано його результати. На третьому етапі узагальнено та інтерпретовано результати експерименту, проведено кількісний, якісний, порівняльний аналіз результатів дослідження з використанням методів математичної статистики, сформульовано висновки дослідження.

За результатами теоретичного дослідження та констатувального етапу експерименту розроблено модель формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки (рис. 1). У моделі виокремлено структурні елементи: мета; компоненти конкурентоздатності майбутніх психологів (особистісно-інтеграційний, знаннєво-професійний, практично-процесуальний); педагогічні умови; етапи реалізації педагогічних умов (підготовчий, основний, підсумковий); форми, методи навчання; критерії та показники сформованості конкурентоздатності майбутніх психологів (регуляційний критерій із показниками: емоційний інтелект, асертивність, професійна самосвідомість; когнітивний критерій із показниками: професійно-орієнтовані знання, критичне мислення, поінформованість; інтерактивний критерій із показниками: комунікабельність, прогнозування професійних інтеракцій, адекватне реагування в просторі життєвих ситуацій); результат, визначений як сформованість конкурентоздатності майбутніх психологів.

До форм навчання належать тренінговий комплекс, який складається з взаєпов'язаних блоків («Асертивність як складник конкурентоздатності майбутніх психологів», «Емпатія як складник конкурентоздатності майбутніх психологів», «Комунікабельність як складник конкурентоздатності майбутніх психологів», «Мотивація до професійної діяльності майбутніх психологів», «Професійна самосвідомість як складник конкурентоздатності майбутніх психологів»); нетрадиційні лекції (лекція-брейнстормінг, лекція-провокація, лекції-конференція, лекція-візуалізація), семінарські та практичні заняття з фахових дисциплін («Соціальна психологія», «Вікова психологія», «Експериментальна психологія», «Диференційна психологія», «Психологія спілкування», «Психологія сім'ї», «Психологічна служба в системі освіти», «Педагогічна психологія», «Методика викладання психології»); самостійна робота студентів. Методи навчання представлені поєднанням інноваційних із традиційними.

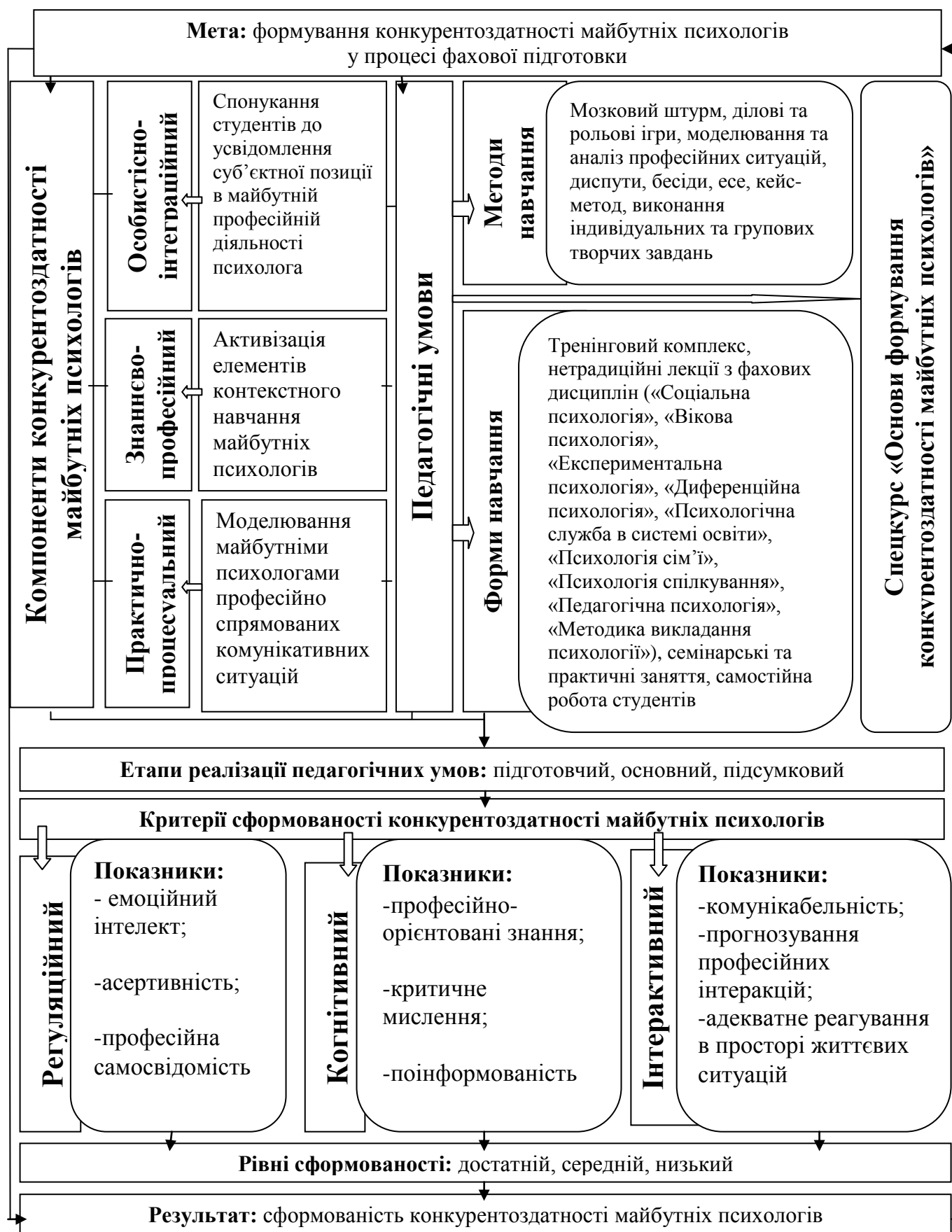

Рис. 1. Модель формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки

У третьому розділі «**Експериментальна перевірка дієвості педагогічних умов формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки**» проаналізовано методику організації та проведення формувального експерименту.

Під час визначення педагогічних умов формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки опирались на теоретично обґрунтовані структурні компоненти конкурентоздатності майбутніх психологів, а саме: особистісно-інтеграційний, знаннєво-професійний, практично-процесуальний.

Упровадження педагогічних умов (спонукання студентів до усвідомлення суб'єктної позиції в майбутній професійній діяльності психолога; активізація елементів контекстного навчання майбутніх психологів; моделювання майбутніми психологами професійно спрямованих комунікативних ситуацій) комплексно відбувалось в освітньому процесі закладу вищої освіти: на нетрадиційних лекціях під час вивчення фахових дисциплін; під час семінарських та практичних занять за допомогою кейс-методу, написання есе, проведення ділових та рольових ігор, бесід, диспутів, мозкових штурмів, моделювання та аналізу професійних ситуацій, виконання індивідуальних та групових творчих завдань; на заняттях спецкурсу «**Основи формування конкурентоздатності майбутніх психологів**»; під час самостійної роботи студентів, а також упровадження тренінгового комплексу.

Спецкурс «**Основи формування конкурентоздатності майбутніх психологів**» забезпечив оволодіння професійними знаннями, вміннями та навичками, сприяв розвитку якостей конкурентоздатної особистості. Мета спецкурсу – активізація процесу формування конкурентоздатності майбутніх психологів; озброєння їх сучасними психолого-педагогічними знаннями; формування у студентів розуміння цінності професійної діяльності; сприяння виробленню вмінь та навичок вирішення завдань, пов'язаних із професійною діяльністю; формування психолога як особистості, якій притаманні такі якості: емпатійність, комунікабельність, стресостійкість, асертивність, впевненість у собі, відповідальне ставлення до своїх професійних обов'язків, професійна самосвідомість, емоційний інтелект, критичне мислення, поінформованість, прогнозування професійних інтеракцій. Спецкурс «**Основи формування конкурентоздатності майбутніх психологів**» спрямований на спонукання студентів до усвідомлення суб'єктної позиції в майбутній професійній діяльності психолога. Теоретична частина курсу, самостійна робота, виконання індивідуальних та групових творчих завдань дали змогу активізувати елементи контекстного навчання майбутніх психологів; ділові та рольові ігри, використання кейс-методу в рамках спецкурсу націлені на моделювання майбутніми психологами професійно спрямованих комунікативних ситуацій.

Реалізації визначених педагогічних умов формування конкурентоздатності майбутніх психологів сприяв тренінговий комплекс, який вмщував п'ять взаємопов'язаних блоків. У межах блоку передбачено невелику теоретичну частину, що необхідна не лише для поглиблення знань учасників тренінгу, а й для більш усвідомленого виконання завдань, ігрових вправ. Ефективним засобом формування в майбутніх психологів професійних якостей було імітаційне моделювання (рольова

та ділова гра). Ігрове моделювання життєвих ситуації давало змогу матеріалізувати та об'єктивізувати різні аспекти майбутньої професійної діяльності; вдало поєднувало в собі принцип моделювання майбутньої професійної діяльності та принцип проблемності.

Згідно з моделлю контекстного навчання однією з базових форм була діяльність академічного типу (проведення нетрадиційних лекцій, зокрема), квазіпрофесійна діяльність (ділові ігри та інші ігрові форми), навчально-професійна діяльність (підготовка проектів, доповідей). Це сприяло реалізації другої педагогічної умови – активізації елементів контекстного навчання майбутніх психологів.

Робота під час нетрадиційних лекцій, практичних занять супроводжувалась моделюванням професійно спрямованих комунікативних ситуацій. Основний акцент зроблено саме на побудові різних стратегій комунікативної поведінки.

Комплексна реалізація педагогічних умов, визначених у процесі дослідження, дала змогу досягнути стійких позитивних результатів у динаміці рівнів сформованості конкурентоздатності майбутніх психологів. Середньоарифметичні дані, отримані внаслідок проведеного контрольного зрізу після завершення експериментальної роботи, засвідчили, що експериментальна робота сприяла формуванню конкурентоздатності майбутніх психологів у ЕГ. Рівень сформованості конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки на прикінцевому етапі дослідно-експериментальної роботи виявився таким: в ЕГ зафіксовано 13,2% студентів із достатнім рівнем сформованості конкурентоздатності (у КГ – 9,6%). Зафіксовано 60,4% студентів ЕГ, які виявили середній рівень (у КГ – 17,3%). Низький рівень сформованості конкурентоздатності майбутніх психологів виявлено у 26,4% студентів ЕГ (у КГ – 73,1%) (рис. 2).

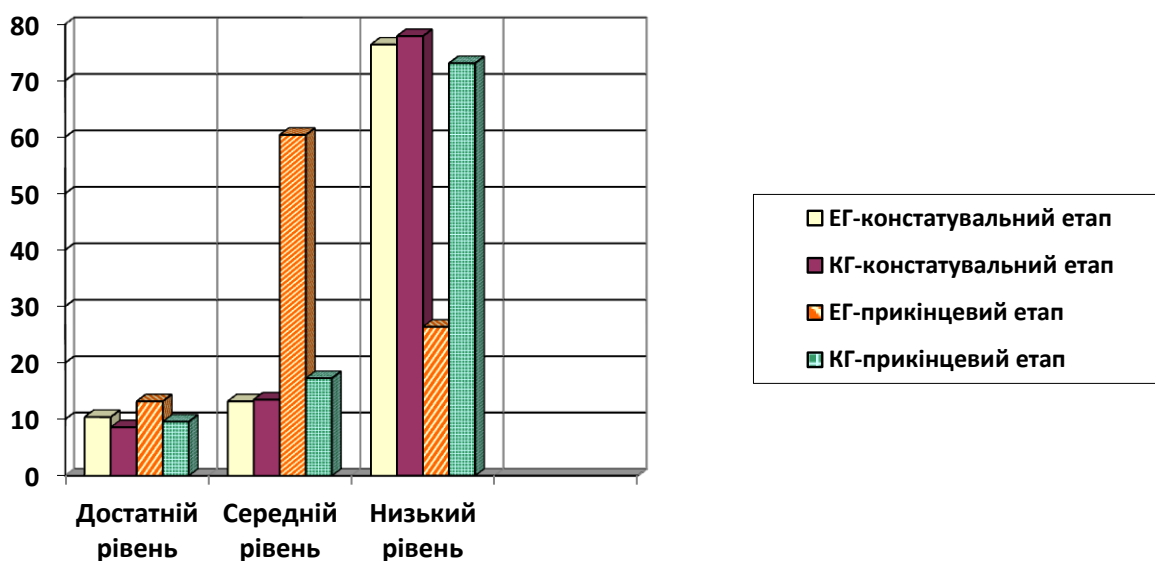

Рис. 2. Порівняльні дані сформованості конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки на констатувальному етапі та прикінцевому етапі дослідно-експериментальної роботи (%)

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів наукового пошуку дало підстави зробити такі висновки.

1. Сьогодення потребує конкурентоздатних фахівців-психологів, які могли б гідно виконувати свої професійні обов'язки. Феномени «конкуренція», «конкурентоздатність» досить плідно досліджувались вченими. На основі вивчення науково-методичної літератури, досвіду практичної діяльності здійснено аналіз ключових понять дослідження: «конкуренція», «конкурентоздатність», «конкурентоздатність особистості». Результати дослідження дали підстави науково обґрунтувати сутність поняття «конкурентоздатність майбутніх психологів». Конкурентоздатність майбутніх психологів трактуємо як багаторівневе особистісне утворення, що базується на професійно-особистісних, індивідуально-особистісних, духовно-моральних ресурсах майбутніх психологів та забезпечує їм високу рейтингову позицію у конкурентному середовищі.

2. Вивчення педагогічної теорії та практики дало підстави у структурі феномена «конкурентоздатність майбутніх психологів» визначити компоненти: особистісно-інтеграційний, який охоплює такі якості та здатності особистості, як емоційний інтелект (здатність до розуміння й управління своїми емоціями та емоціями інших людей; емпатія; самоконтроль; інтуїція), асертивність, професійна самосвідомість (професійна спрямованість, ідентичність, рефлексія, мотивація до професійної діяльності, самоставлення, самооцінка, самовдосконалення, самоактуалізація); знаннево-професійний, який передбачає сформованість у студентів-майбутніх психологів комплексу професійно-орієнтованих знань під час вивчення фахових дисциплін, критичного мислення, загального рівня поінформованості у різних наукових галузях та сферах життєдіяльності особистості; практично-процесуальний, який містить комунікабельність, прогнозування професійних інтеракцій, адекватне реагування в просторі життєвих ситуацій.

3. Конкретизовано критерії та показники визначення рівнів сформованості конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки (регуляційний критерій із показниками: емоційний інтелект, асертивність, професійна самосвідомість; когнітивний критерій із показниками: професійно-орієнтовані знання, критичне мислення, поінформованість; інтерактивний критерій із показниками: комунікабельність, прогнозування професійних інтеракцій, адекватне реагування в просторі життєвих ситуацій).

Розкрито зміст показників кожного критерію та виокремлено три рівні сформованості конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки студентів (низький, середній, достатній).

Результати діагностування на констатувальному етапі експерименту за рівнями сформованості конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки розподілилися в такий спосіб: 76,4% студентів ЕГ та 77,9% КГ опинилось на низькому рівні сформованості конкурентоздатності майбутніх психологів. Середній рівень характерний для 13,2% студентів ЕГ та 13,5% КГ. Достатнього рівня досягли 10,4% студентів ЕГ та 8,6% – КГ.

4. На основі теоретичного аналізу наукових джерел та результатів констатувального етапу експерименту визначено та обґрунтовано педагогічні умови

формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки, а саме: спонукання студентів до усвідомлення суб'єктної позиції в майбутній професійній діяльності психолога; активізація елементів контекстного навчання майбутніх психологів; моделювання майбутніми психологами професійно спрямованих комунікативних ситуацій.

Упровадження трьох педагогічних умов комплексно відбувалось в освітньому процесі закладу вищої освіти: під час нетрадиційних лекцій (лекція-брейнстормінг, лекція-провокація, лекції-конференція, лекція-візуалізація), вивчення фахових дисциплін («Соціальна психологія», «Вікова психологія», «Експериментальна психологія», «Диференційна психологія», «Психологія спілкування», «Психологія сім'ї», «Психологічна служба в системі освіти», «Педагогічна психологія», «Методика викладання психології»); на семінарських та практичних заняттях за допомогою кейс-методу, написання есе, проведення ділових та рольових ігор, бесід, диспутів, мозкових штурмів, виконання індивідуальних та групових творчих завдань; на заняттях спецкурсу «Основи формування конкурентоздатності майбутніх психологів»; під час самостійної роботи студентів, а також упровадження тренінгового комплексу. Дослідження педагогічних умов проводилося поетапно.

5. За результатами теоретичного дослідження та констатувального етапу експерименту розроблено модель формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки. У моделі виокремлено структурні елементи: мета; компоненти конкурентоздатності майбутніх психологів (особистісно-інтеграційний, знаннєво-професійний, практично-процесуальний); педагогічні умови; етапи реалізації педагогічних умов (підготовчий, основний, підсумковий); форми, методи навчання; критерії та показники сформованості конкурентоздатності майбутніх психологів (регуляційний критерій із показниками: емоційний інтелект, асертивність, професійна самосвідомість; когнітивний критерій із показниками: професійно-орієнтовані знання, критичне мислення, поінформованість; інтерактивний критерій із показниками: комунікабельність, прогнозування професійних інтеракцій, адекватне реагування в просторі життєвих ситуацій); результат, визначений як сформованість конкурентоздатності майбутніх психологів.

6. Дієвість визначених педагогічних умов підтверджується змінами у показниках рівня сформованості конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки на прикінцевому етапі дослідно-експериментальної роботи. Показники рівнів сформованості конкурентоздатності майбутніх психологів на констатувальному та прикінцевому етапах дослідно-експериментальної роботи значно підвищилися в ЕГ. У КГ показники змінилися незначно. Так, на 2,8% збільшилася кількість респондентів експериментальної групи із достатнім рівнем (у КГ на 1%); на 47,2% – з середнім рівнем (у КГ – на 3,8%); на 50% зменшився показник низького рівня в ЕГ (у КГ – на 4,8%).

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці технології формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки; обґрунтуванні системи формування конкурентоздатності майбутніх психологів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Сердюк Н. М. Практикум з формування конкурентоздатності майбутніх психологів: навч. посіб. / Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2018. 214 с.
2. Serdiuk N. The interdependency of the assertiveness and self-confidence in the structure of the teenagers 'interpersonal relationships. *European Applied Sciences*, (#7 – 1, 2013), 2013. p. 162-163.
3. Сердюк Н. М. Формування конкурентоздатності майбутніх психологів: теоретичний аспект. *Наука і освіта. Науково-практичний журнал Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*, 2015. № 8 (СХХХVII). С. 143-147.
4. Serdiuk N. The formation of the competitiveness of a personality as a pedagogical problem. *Modern Tendencies in Pedagogical Education and Science of Ukraine and Israel: the way to integration*. Ariel, Israel, 2015, № 6. p. 334-338.
5. Сердюк Н. М. Становлення та розвиток викладання психології в Україні. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. Херсон, 2016. Випуск LXIX. Том 2. С. 134-137.
6. Сердюк Н. М. Емпатія як компонент конкурентоздатності майбутніх психологів. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: збірник наукових праць*. Одеса, 2016. № 5 (112). С. 95-99.
7. Сердюк Н. М. Педагогічні умови формування конкурентоздатності майбутніх психологів. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: збірник наукових праць*. Одеса, 2017. № 4. С. 94-99.
8. Сердюк Н. М. Порівняльний аналіз результатів дослідження конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки. Сучасні проблеми навчання і виховання. *Збірник наукових праць / упоряд.: І.О. Бартенева, З.Н. Курлянд*. Одеса: ДЗ ПНПУ імені К.Д. Ушинського, 2018. С. 39-52.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

9. Сердюк Н. М. Формування професійної ідентичності майбутнього фахівця. *Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток: матеріали III Міжнародної наук.-практ. конф.* (Одеса, 14-15 лютого 2014 р.). Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2014. С. 73-76.
10. Сердюк Н. М. Методологічні підходи до формування особистісної конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки. *Стан та перспективи розвитку педагогічних та психологічних наук: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф.* (Київ, 3 жовтня 2014 р.). Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2014. С. 52-55.
11. Сердюк Н. М. Теоретичний аспект проблеми формування конкурентоздатності майбутніх спеціалістів у процесі фахової підготовки. *Фактори розвитку педагогічних та психологічних наук у XXI столітті: матеріали*

Міжнародної наук.-практ. конф. (Харків, 12-13 вересня 2014 р.). Харків: Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2014. С. 76-79.

12. Сердюк Н. М. Конкурентне середовище як умова формування конкурентоздатності майбутнього спеціаліста в процесі фахової підготовки. *Пріоритетні напрямки вирішення актуальних проблем виховання*: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (Харків, 10-11 жовтня 2014 р.). Харків: Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2014. С. 51-54.

13. Сердюк Н. М. Теоретичні засади формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі професійної підготовки. *Теорія та практика управління педагогічним процесом*: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (Одеса, 21-23 травня 2015 р.). Одеса: СПД Почепкин, 2015. С. 86-90.

14. Сердюк Н. М. Особливості фахової підготовки практичних психологів. *Сучасні соціально-гуманітарні дискурси*: матеріали V Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 21 березня 2015 р.). Дніпропетровськ: ТОВ «Інновація», 2015. С. 127-129.

15. Сердюк Н. М. Етимологія і сутність понять «конкурентоспроможність» та «конкурентоздатність». *Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук*: матеріали V Всеукраїнської наук.-практ. конф. з міжнародною участю (Дніпропетровськ, 28 серпня 2015 р.). Дніпропетровськ: ТОВ «Інновація», 2015. С. 94-97.

16. Сердюк Н. М. Фахова підготовка майбутніх психологів в Україні. *Актуальні проблеми реформування системи виховання та освіти в Україні*: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (Львів, 22-23 квітня 2016 р.). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2016. С. 144-146.

17. Сердюк Н. М. Використання тренінгів у процесі формування конкурентоздатності майбутніх психологів. *International scientific-practical conference Actual questions and problems of development of social sciences* (Kielce, 28-30 June 2016), 2016. p. 98-100.

18. Сердюк Н. М. Професійна рефлексія як компонент конкурентоздатності майбутніх психологів. *Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації*: матеріали II Всеукраїнської наук. конф. (Дніпро, 28-29 жовтня 2016 р.). Дніпро: Роял Принт, 2016. С. 227-229.

19. Сердюк Н. М. Мотиваційний компонент професійної спрямованості майбутніх психологів. *Medzinarodna vedeco-prakticka konferencia Inovativny vyzkum v oblasti vzdelavania a socialnej prace* (Sladkovicovo, Slovenska republika 10-11 marca 2017), 2017. p. 149-152.

20. Сердюк Н. М. Професійне спілкування як компонент конкурентоздатності майбутніх психологів. *Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі*: матеріали III Міжнародного конгресу (Одеса 18-21 травня 2017 р.). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 112-113

21. Сердюк Н. М. Розвиток емоційного інтелекту майбутніх психологів у процесі фахової підготовки. *Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук*: матеріали Міжнародної наук.-

практ. конф. (Львів, 24-25 березня 2017 р.). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2017. С. 124-126.

22. Сердюк Н. М. Професійна самосвідомість як компонент конкурентоздатності майбутніх психологів. *Теорія та практика управління педагогічним процесом*: матеріали IV Міжнародної наук.-практ. конф. (Одеса, 25-27 травня 2017 р.). Одеса: ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2017. С. 12-15.

23. Сердюк Н. М. Усвідомлення студентами суб'єктної позиції в майбутній професійній діяльності як складової конкурентоздатності. *Międzynarodowa konferencja naukowo-praktyczna Nowoczesne techniki, innowacje i doświadczenie praktyczne w dziedzinie psychologii i pedagogiki* (Lublin, Polska, 20-21 października, 2017), 2017. р. 23-25.

24. Сердюк Н. М. Активізація елементів контекстного навчання майбутніх психологів у процесі фахової підготовки. *Актуальні дослідження в соціальній сфері*: матеріали X Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. (Одеса, 17 листопада 2017 р.). Одеса, 2017. С. 190-193.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

25. Сердюк Н. М. Асертивна поведінка та почуття впевненості в собі в структурі міжособистісних стосунків у підлітків. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*: збірник наукових праць. Одеса, 2013. № 3-4. С. 48-54.

26. Сердюк Н. М. Психологічні особливості асертивної особистості. *Вісник Одеського національного університету*. Том 18. Випуск 22. Частина 3. Серія: Психологія. Одеса: Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, 2013. С. 139-146.

27. Аймедов К. В., Сердюк Н. М. Застосування інноваційних технологій навчання у системі вищої школи. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. Херсон. Частина IV. № 2 (17) лютий, 2015. С. 8-10.

АНОТАЦІЇ

Сердюк Н. М. Педагогічні умови формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2018.

У дисертації обґрунтовано та експериментально перевірено дієвість педагогічних умов формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки (спонукання студентів до усвідомлення суб'єктної позиції в майбутній професійній діяльності психолога; активізація елементів контекстного навчання майбутніх психологів; моделювання майбутніми психологами професійно спрямованих комунікативних ситуацій). Розроблено модель формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки. Визначено

критерії та відповідні показники сформованості конкурентоздатності майбутніх психологів. Здійснено аналіз ключових понять та науково обґрунтовано сутність феномена «конкурентоздатність майбутніх психологів».

Ключові слова: конкурентоздатність, майбутні психологи, фахова підготовка, формування конкурентоздатності, педагогічні умови формування конкурентоздатності.

Сердюк Н. Н. Педагогические условия формирования конкурентоспособности будущих психологов в процессе профессиональной подготовки. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Тернополь, 2018.

В диссертации обосновано и экспериментально проверено эффективность педагогических условий формирования конкурентоспособности будущих психологов в процессе профессиональной подготовки (поощрение студентов к осознанию субъектной позиции в будущей профессиональной деятельности психолога; активация элементов контекстного обучения будущих психологов; моделирование будущими психологами профессионально направленных коммуникативных ситуаций). Разработана модель формирования конкурентоспособности будущих психологов в процессе профессиональной подготовки. Определены критерии и соответствующие показатели конкурентоспособности будущих психологов. Проведен анализ ключевых понятий и дано научное обоснование сущности феномена «конкурентоспособность будущих психологов».

Ключевые слова: конкурентоспособность, будущие психологи, профессиональная подготовка, формирование конкурентоспособности, педагогические условия.

Serdyuk N.M. Pedagogical conditions of formation of competitiveness of future psychologists in the process of professional training. – Manuscripts.

Ph. D. thesis according to specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, 2018.

The following thesis presents theoretical generalization and a new solution to the problem of formation of competitiveness of future psychologists in the process of professional training, which allowed to determine and scientifically substantiate the pedagogical conditions for ensuring this process, to develop a model of the formation of competitiveness of the future psychologists.

In the first chapter “Theoretical Aspects of Formation of Competitiveness of Future Psychologists in the Process of Professional Training” the state of formation of competitiveness of future psychologists in the process of professional training is analyzed. Theoretical approaches to the study of the essence of key concepts, such as “competition”,

“competitiveness”, “competitiveness of the individual”, “formation of competitiveness of future psychologists in the process of professional training” are researched. Essence of the phenomenon “competitiveness of future psychologists” is substantiated scientifically.

We interpret the competitiveness of future psychologists as a multilevel personal entity which is based on professional and personal, individual and personal, spiritual and moral resources of future psychologists and provides them with a high ranking in a competitive environment. It is determined by the degree of correspondence of personal qualities and professional knowledge, skills of future psychologists to the objective requirements of professional activities and socio-economic conditions.

Formation of the competitiveness of future psychologists in the process of professional training is a purposeful, clearly organized process of mastering future psychologists with integral, persistent qualities, personality characteristics that will promote successful professional activity in a competitive labour market.

The component structure of competitiveness of future psychologists (personal and integrative, knowledge and professional, practical and procedural) is determined.

In the second chapter “Justification of the Pedagogical Conditions for the Formation of Competitiveness of Future Psychologists in the Process of Professional Training”, the criteria and indicators are determined, the levels of formation of competitiveness of future psychologists in the process of professional training are characterized; diagnostic methods are selected and tested; the general characteristic of the pedagogical conditions of formation of competitiveness of future psychologists in the process of professional training is presented; the model of realization of the pedagogical conditions of formation of competitiveness of future psychologists in the process of professional training is developed, the results of the verified stage of the experiment are presented.

The criteria, such as regulatory (emotional intelligence, assertiveness, professional self-consciousness); cognitive (professional and oriented knowledge, critical and system thinking, awareness); interactive (communicability, forecasting of professional interactions, adequate response in the space of life situations), are selected as criteria for evaluating certain components with corresponding indicators; qualitative characteristics of the levels of this phenomenon (low, medium, sufficient) is determined.

Based on the theoretical research and the results of the verified stage of the experiment the model of formation of competitiveness of future psychologists in the process of professional training, which contains the purpose, stages, pedagogical conditions, forms and methods of their implementation, components, criteria, indicators and the final result, has been developed.

It is proved that the formation of competitiveness of future psychologists in the process of professional training is effective if such pedagogical conditions as inducing students to realize the subjective position in the future professional activities; activation the elements of the contextual education of future psychologists; modelling of the professionally directed communicative situations by future psychologists are implemented. In the third chapter “Experimental Verification of the Efficiency of the Pedagogical Conditions of the Formation of the Competitiveness of Future Psychologists in the Process of Professional Training”, the methods of organizing and conducting a forming experiment is analyzed.

Implementation of three pedagogical conditions has been carried out comprehensively in the educational process on non-traditional lectures during the study of professional disciplines, at seminars and practical classes with the help of a case-method, essay writing, business and role-playing games, conversations, debates, brainstorming sessions, individual and group creative tasks; on classes of the special course “Fundamentals of formation of competitiveness of future psychologists”; during independent students’ work, as well as the introduction of a training complex.

The implementation of the pedagogical conditions of the formation of competitiveness of future psychologists in the process of professional training allows achieving positive changes in the levels of the formation of this phenomenon in students of the experimental group in comparison with the control. The dynamics of the efficiency of the model’s implementation of the pedagogical conditions of the formation of competitiveness of future psychologists in the process of professional training are described.

Key words: competitiveness, competitiveness of future psychologists, contextual education, formation of competitiveness, pedagogical conditions, a model of formation of competitiveness.

Підписано до друку 14.05.2018 р.
Формат 60x84/16.
Папір друк. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 05/18/1-7

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. 8 (0352) 40-08-12

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФОП Осадца Ю.В.